Kolmas osa:

Tartu organismipilt ja toimingud.

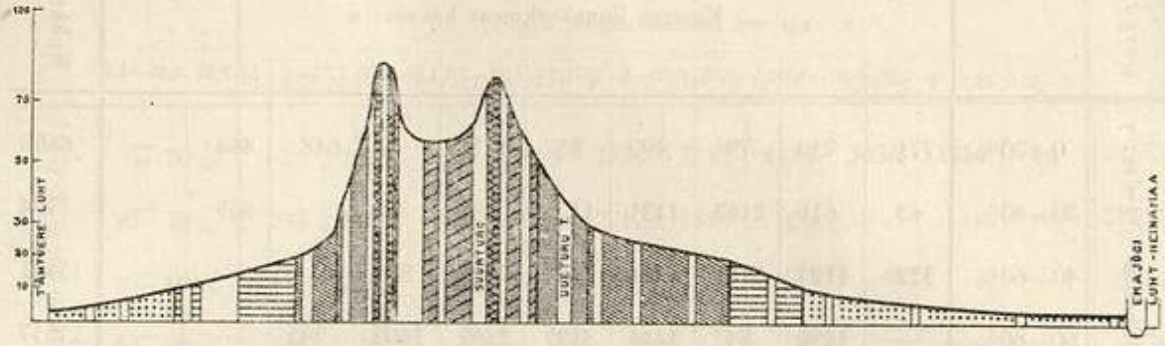

110. joon. Elamustuse levimine. Loode-kagu profiil linnast, %-des.
Parties des terrains, occupés par les habitations urbaines. Les profil NNO—SSE de Tartu.

I. Linnaline agglomeratsioon.

Linna maastikuilmendajate agglomeratsioon. Linna maastikuliste osiste määrang ja kirjeldus on vaid üks osa meie ülesandest. Pea-asi: ta on linnalise ümbruse üksikasjalise plaanistuse läbi võimaldanud sinna tungida sügavamalt ja mitmekülgsemalt kui igapäevane askeldus ja juhulist laadi kandev „linnatundmine". Ühtlasi on ta olnud vältimatuks eeltööks linnalise ümbruse toimingute ja loomu selgitamisel.

Nagu me nägime, ei saa asulat ennast vahetada ta mõjualaga, vaid asularuumi piiritelu tugineb just asulanähtuse enda põhiomadusile. Mitte seal ei ole linna piir, kus lõpevad üksikud linnalised vormid — mõni erak-elamu, elektrijaam, vabrik jne., vaid seal, kus ei ole linnalist hoonestusviisi, sarastust, krundistust ja — pea-asi — kus kaob linnaline a g g l o m e r a t s i o o n ja kontsentratsioon. Sellel on linnmaastikus isepärane osa ja ta põhjeneb seadusil, mis on spetsiifiliselt linnalised, mis on olenematud ta asendist ning tingitud ta organismistruktuurist enesest. Esmalt tuleb see ilmsiks asula maastikupildis ja siis teda korraldavais suhteis ning jõududes. — Võrdleme ja uurime linna maastikuilmendajate saraväärtuste interpolatsioonimeetodil esitatud levimust, siis hakkab varssi silma teatav korrapärasus. Ta tuleb ilmsiks kõige pealt isokooride kontsentrilisuses ja ilmendajate levimuse keskpagevas ning keskhagevas tendentsis. Sõelume seda nähtust lähemalt.

Linna sarastikku võib võrrelda kollektiiviga. Korraldame selle korrespondeeruvad väärtused[1]) vastavaisse tabeleisse (X—XIV), nii et üks muutuja kasvab, siis näeme teise muutuja kord selgejoonelist tõusengut, kord aga langust.

Seega valitseb ühtede suhestatud tunnuste vahel positiivne, teiste vahel aga negatiivne vahekord. Selgub, et linnas olevad suhted põhjustavad mõnede ilmendajate võimalikult tihedat lähenemist ning teiste kaugenemist linnakeskmest. Kuid

1) Korrespondeeruvaiks väärtusiks on: 1) sara keskmine kaugus linnasüdame Suurest Ristmest (Rüütli + Küüni uuli ja Suurturu riste), missugune ala on planigrammel isokoorest ümbritsetud, 2) sama sara vastava ilmendaja keskmine statistiline väärtus.

Et linna üldkollektiivi moodustavad sarad loomult mainivad osakollektiive (krundistikke!), siis ei ole küllaldane nende arvuga tegelda, vaid tähtis on ka nende keskmiste väärtuste „kaal" (45) (52) (67) (171). See tuleb aga arvesse, niipea kui me lihtsa arvu asemele paneme vastavate osakollektiivide sarasuuruse *resp.* pindala.

Tartu, lk. 277